

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

PUL VƏ VALYUTA SİYASƏTİ: PROBLEMLƏR VƏ PERSPEKTİVLƏR

İxtisas: 5301.01 - Daxili fiskal siyasət və dövlət maliyyəsi
Elm sahəsi: 53 - İqtisad elmləri
İddiaçı: **Cavid Razim oğlu Vəliyev**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün
təqdim edilmiş dissertasiyanın
A V T O R E F E R A T I

BAKI – 2021

Dissertasiya işi Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin «Maliyyə və maliyyə insitutları» kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Zahid Fərrux oğlu Məmmədov

Rəsmi opponentlər: iqtisad elmləri doktoru, professor
Elnur Məhəmməd oğlu Sadıqov

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Ağanemət Qadir oğlu Ağayev

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru
Yalçın Saleh oğlu Əzizov

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin (UNEC) nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.10 Dissertasiya şurası

Dissertasiya

şurasının sədri:

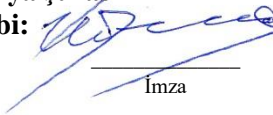

İmza

iqtisad elmləri doktoru, professor
/Ədalət Cəlal oğlu Muradov

Dissertasiya şurasının

elmi katibi:

İmza

iqtisad elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Zöhrab Həsən oğlu İbrahimov

Elmi seminarın

sədri:

İmza

iqtisad elmləri doktoru, professor
Elnur Məhəmməd oğlu Sadıqov

İşin ümumi xarakteristikası

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Qlobal maliyyə böhranı şəraitində, dövlətin iqtisadi siyasətinin tərkib hissəsi kimi pul və valyuta siyasətinin əhəmiyyəti, rolu durmadan artır. Düşünülmüş pul və valyuta siyasətinin həyata keçirilməsi bank sektoru ilə iqtisadiyyatın subyektləri arasında səmərəli qarşılıqlı təsirlər üçün optimal şəraitin yaradılmasını təmin etməyə, ölkə qarşısında duran sosial-iqtisadi məsələlərin kompleks şəkildə həll etməyə köməklik edir.

Pul və valyuta siyasəti iqtisadi sisteminin inkişaf qanunauyğunluqları ilə şərtlənən obyektiv iqtisadi proseslərə əsaslanır. Onun çərçivələrində həyata keçirilən tədbirlər əsas makroiqtisadi göstəricilərin dinamikasına əhəmiyyətli təsir göstərir.

İqtisadi ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, pul və valyuta siyasəti mövzununun öyrənilməsinə xarici alimlər də böyük maraq göstərir.

Bununla belə pul siyasətinin bəzi aspektləri, xüsusən də onun səmərəliliyinin yüksəldilməsi yolları, pul və valyuta siyasətinin müasir tendensiyaları və inkişaf amilləri, onun alətləri, zamanın tələblərinə adekvatlığı ölkənin iqtisadi ədəbiyyatında kifayət qədər öz əksini tapmamış və bank praktikasını tərəfindən iqtisadi artım alətləri kimi yetərinə qiymətləndirilməmişdir.

Monetar siyasət mövzusunda tədqiq olunan xarici iqtisadi elmi nəşrlərin təhlili göstərir ki, bu sahənin öyrənilməsinə böyük maraq var. Monetar siyasət məsələləri ilə bağlı xarici ölkələrdə çoxsaylı ədəbiyyatlar nəşr olunur. İqtisadi ədəbiyyatın təhlili göstərir ki, monetar və valyuta siyasəti mövzusunun öyrənilməsində əməyi keçən azərbaycan və xarici alimlərin, o cümlədən Ə.C.Muradov, E.S.Rustəmov, Z.F.Məmmədov, Ə.Ə.Ələkbərov, M.A.Əhmədov, A.Ş.Şəkəraliyev, Ə.P.Babayev, Z.H.İbrahimov, E.M.Sadiqov, Y.S.Əzizov, A.Q.Ağayev, Бурлачков В.К., Qolovnin M.Y., Qlazyev S., Mişkin F., Roqova O, Ulyukaev A., Şaxnoviç R.M., Usoskin V. M., Abramova M.A., Burlachkova V., Geraşçenko V.V., Drobyshevski S.M., Ershova V.M., Zhigayeva A.Yu., S.M. Krivoyuçko S.V., Krrylova LV, Lavruşina O., Lomivorotova R.V., Matovnikova M.Yu., Moiseeva S.R., Ordova K.V., Semiturkina O.N., N. Sençagova V.K., Slepova V.A., Turin P.V., Usoskina V.M. Лаврушин О.И., Красавина Л.Н. kimi tədqiqatçıları xüsusilə qeyd etmək lazımdır.

Xarici müəlliflərin əsərlərində PKS-nin məqsədləri, transmissiya mexanizmi, metodları, alətləri, kəmiyyət göstəriciləri araşdırılır, pul və valyuta siyasətinin tətbiqi prosesində iqtisadi-riyazi modelləşdirilməsinə yanaşmalar təklif edilir. Ölkəmizin müəlliflərinin tədqiqatlarında əsas diqqət pul siyasətinin alətlərinin istifadəsi ilə əlaqədar, pula olan tələbin qiymətləndirilməsi tənzimlənməsi məsələsinə yönəldilir.

Bununla belə monetar siyasətin bəzi aspektləri, xüsusən pul siyasətinin transmissiya mexanizminin səmərəliliyinin yüksəldilməsi yolları, pul və valyuta siyasətinin müasir tendensiyaları və inkişaf amilləri, onun tətbiqinin zamanın tələblərinə adekvatlığı ölkənin iqtisadi ədəbiyyatında kifayət qədər öz əksini tapmamış və bank praktikasını tərəfindən iqtisadi artım alətləri kimi yetərinə qiymətləndirilməmişdir.

Monetar siyasətin məzmununu və perspektivləri məsələləri üzrə Azərbaycan və xarici alimlərin əsərlərinin öyrənilməsi pul və valyuta siyasəti haqqında mövcud təsəvvürləri sistemləşdirmək və onun iqtisadi məzmununu daha dolğun şəkildə açmaq zərurətini aşkarladı.

Pul və valyuta siyasətinin müasir xüsusiyyətləri, tendensiyaları və təkmilləşdirilməsi problemlərinin kompleks nəzəri və praktiki təhlilinin yoxluğu, bu problemlərin həlli istiqamətlərinin axtarışı dissertasiya işinin mövzusunun seçimini şərtləndirdi.

Pul və valyuta siyasətinin təkmilləşdirilməsi məsələləri Azərbaycanda həyata keçirilən yeni iqtisadi konyunktura kontekstində effektiv pul siyasəti rejiminin tətbiqi xüsusilə aktualdır.

Tədqiqatın mövzusunun aktuallığı aşağıdakılarla şərtlənir:

- global böhran şəraitində və postböhran dövründə PVS-nin tədqiqinə nəzəri və metodoloji yanaşmaların işlənməsi zərurəti ilə;
- Qiymətlərin sabitliyində pul və valyuta siyasətinin əsas məqsədini elmi cəhətdən əsaslandırmaq zərurəti ilə;
- Müasir pul siyasəti çərçivəsində alternativ monetar rejimlərin tətbiqinin təcrübəsindən istifadə etməklə Azərbaycan Mərkəzi Bankının PVS-nin optimallaşdırılması üzrə tövsiyələrin işlənməsi zərurəti ilə;
- Yeni iqtisadi konyunktura sistemində pul-məzənnə siyasətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi zərurəti ilə.

Pul və valyuta siyasətinin təkmilləşdirilməsi məsələləri dövlətin antiböhran iqtisadi siyasətinin reallaşdırması dövründə xüsusilə aktualdır.

Azərbaycan monetar hakimiyyətinin və elmi ictimaiyyətinin ən mühüm vəzifəsi qlobal maliyyə böhran və postböhran dövründə həyata keçirilən pul və valyuta siyasətinin məqsəd, prinsip və prioritetlərinin dəqiqləşdirilməsi ilə bağlı məsələlər kompleksini həll etməkdir.

Müasir pul və valyuta siyasətinin xüsusi problemini yanaşmalar sistemində dəyişikliklərin həyata keçirilməsi, onun iqtisadiyyatın vəziyyətinə və inkişafına təsir metodları və alətlərinin işlənməsi təşkil edir.

Pul və valyuta siyasətinin müasir xüsusiyyətləri, tendensiyaları və təkmilləşdirilməsi problemlərinin kompleks nəzəri və praktiki təhlilinin yoxluğu, bu problemlərin həlli istiqamətlərinin axtarışı dissertasiya işinin mövzusunun seçimini şərtləndirdi.

Tədqiqatın obyektini pul və valyuta sistemində cərəyan edən proseslərin metodoloji aparatı, habelə pul və valyuta siyasətinin müasir istiqamətləri təşkil edir.

Tədqiqatın predmetini - pul və valyuta siyasətinin qiymət sabitliyinin tətbiqi prosesində problemlər və pul və valyuta siyasətinin istiqaməti üzrə yaranan iqtisadi münasibətlərin məcmusu təşkil edir.

Dissertasiya işinin məqsədi və vəzifələri. Dissertasiya işinin məqsədi pul və valyuta siyasətinin həyata keçirilməsinin nəzəri, metodoloji və praktiki aspektlərinin öyrənilməsi, pul-kredit siyasəti haqqında təsəvvürlərin genişləndirilməsi ilə bağlı elmi məsələnin həllindən və müasir şəraitdə Azərbaycanda pul və valyuta siyasətinin inkişafı üzrə tövsiyələrin işlənməsindən ibarətdir.

Elmi məqsəddən çıxış edərək işdə aşağıdakı vəzifələrin həlli qoyulmuşdur:

- pul və valyuta siyasəti sisteminin təşkili əsaslarının müasir nəzəri konsepsiyalarının öyrənilməsi;
- ölkənin müasir inkişaf mərhələsinin xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq Azərbaycanda pul və valyuta siyasətinin iqtisadi məzmununu müəyyən etmək;
- pul siyasəti üzrə tədqiqatçıların mövqelərini təhlil edib ümumiləşdirməklə monetar siyasətin iqtisadi tənzimləmə sistemində yerini müəyyən etmək;
- daxili və xarici amilləri sistemləşdirməklə pul və valyuta siyasətinin müasir inkişaf tendensiyalarını üzə çıxarmaq və

Azərbaycanda monetar siyasətin hədəf və alətlərinin seçim meyarlarını müəyyən etmək;

– Mərkəzi Bankın pul siyasətinin əsas institusional orqanı kimi rolunu müəyyən etmək;

– pul və valyuta siyasətinin qiymətlərin sabitliyinin təminatında əsas məqsədini müəyyən etmək;

– pul siyasəti çərçivəsində pul təklifi, İnflyasiya və məzənnə hədəflənmə rejimlərinin tətbiqinin güclü və zəif yönlerini müəyyənləşdirmək;

– xarici ölkələrdə tətbiq olunan pul siyasəti rejiminin təcrübəsi və Azərbaycanda istifadə üzrə tövsiyələrin işlənməsi;

– yeni iqtisadi konyunktura sistemində pul–məzənnə siyasətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi istiqamətlərini müəyyənləşdirmək;

– yeni iqtisadi konyunktura sistemində tam üzən məzənnə rejiminin tətbiqinin perspektivlərini müəyyənləşdirmək;

– pul və valyuta siyasətinin müasir inkişaf problemlərini üzə çıxarmaq və müasir şəraitdə Azərbaycanda monetar siyasətin inkişafı üzrə praktik tövsiyələri işləmək.

Tədqiqat metodları. Tədqiqatın aparılması prosesində müqayisəli təhlil və sistemli yanaşma, iqtisadi-statistik, SWOT təhlil, situasiyalı təhlil, iqtisadi-riyazi və s. metodlardan istifadə edilmişdir. Tədqiqatın metodologiyası sistemli analizə əsaslanır ki, bu da onun bütövlüyünü və hərtərəfliliyini təmin edir. Bundan başqa, tədqiqatın metodologiyası nəzəriyyə və praktikanın vəhdətinə köklənir. İş prosesində retrospektiv, trend, faktor, ssenari analizindən də istifadə olunmuşdur.

Dissertasiyanın nəzəri və metodoloji əsasını tədqiqatçı alimlərin pul-kredit siyasətinin həyata keçirilməsinin nəzəriyyə və praktikası sahəsində əsərləri, qabaqcıl beynəlxalq və yerli təcrübə, qanunvericilik və digər normativ sənədlər, dövrü elmi nəşrlər təşkil edir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi pul və valyuta siyasətinin məzmunu haqqında təsəvvürlərin genişlənməsi, yeni iqtisadi konyunktura sistemində monetar siyasətin təkmilləşdirilməsi yolları, monetar siyasətdə islahatların istiqamətlərinin üzə çıxarılması və bu əsasda onun modernləşdirilməsi üzrə tövsiyələrin işlənməsindən ibarətdir.

Müdafiəyə tədqiqatçı tərəfindən şəxsən əldə edilən və özündə yenilik elementlərini ehtiva edən aşağıdakı əhəmiyyətli nəticələr

çıxarılır:

1. Pul və valyuta siyasətinin iqtisadi məzmunu dəqiqləşdirilmişdir: dövlətin səlahiyyətli orqanının (ölkəmizdə - AMB) bank sektorunun inkişaf etdirilməsi və onun iqtisadiyyatın strukturuna pozitiv təsirinin, habelə iqtisadi artım və vətəndaşların rifahının yüksəldilməsi məqsədilə ölkənin pul-kredit sisteminin stabil tarazlaşdırılmış fəaliyyətinin təmin edilməsi üzrə strategiya və taktikası nəzərdən keçirilir;

2. Pul və valyuta siyasəti sisteminin təşkilinin əsas prinsipləri aşkar edilmişdir: pul siyasəti sisteminin mərkəzləşdirilmiş şəkildə idarə edilməsi prinsipi; pul-kredit siyasəti sisteminin bütövlüyü prinsipi; monetar hakimiyyətlərin mandatlarının məzmunu və rolu elmi cəhətdən əsaslandırılmış;

3. Pul-valyuta siyasətində islahatların əsas istiqamətləri müəyyən edilmiş, o cümlədən bu siyasətin hədəflərinin sayının artırılması, xüsusən də maliyyə bazarının stabilliyinin təmin edilməsi; transmissiya mexanizminin səmərəliliyinin artırılması; PVS-nin geniş beynəlxalq koordinasiyasının həyata keçirilməsi zərurəti əsaslandırılmışdır;

4. Pul-valyuta siyasətinin aşağıdakı təkamül amilləri aşkar edilmişdir: pul münasibətlərinin inkişafı; dinamik iqtisadiyyatda pul təklifinin və faiz stavkasının tənzimlənməsinin rolunun artırılması; pul və valyuta siyasətinin hədəflərinin genişləndirilməsi; bank sisteminin və maliyyə bazarının institusional strukturunun inkişaf etdirilməsi; beynəlxalq mübadilənin intensivləşdirməsi və valyuta sferasının əhəmiyyətinin yüksəldilməsi;

5. Makromaliyyə qeyri-stabilliyin nəticələrinin aradan qaldırılması və davamlı inkişafa keçid zamanı transmissiya mexanizminin faiz, kredit və valyuta kanallarının xüsusi rolu üzə çıxarılmışdır;

6. Yeni iqtisadi konyunktura sistemində monetar siyasət və makroprudensial siyasət arasında effektiv əlaqələndirilmə sisteminin təşkilinə yönəlik təklif və tövsiyələr irəli sürülür;

7. Aparılan təhlillərin nəticələrinə görə, bazar dəyişiklikləri dövrü boyunca Azərbaycanda pul və valyuta siyasətinin hədəflərində permanent düzəlişlər edilmişdir. Bazar iqtisadiyyatının əsas institutlarının yaradılmasının erkən mərhələlərində həmin düzəlişlər əsasən manatın stabil məzənnəsinin təmin edilməsinə və istehsalın enişinin qarşısının alınmasına toxunurdusa, sonrakı mərhələlərdə

prioritet valyuta məzənnəsində tərəddüdlər diapazonuna nəzarət etməklə aşağı və stabil inflyasiyaya nail olmaq idi;

8. Pul və valyuta siyasətinin formalaşmasına və səmərəli tətbiqinə təsir edən əsas amillər (makroiqtisadi, sosial, struktur, büdcə amilləri, həmçinin qloballaşma və maliyyə bazarlarının liberallaşdırılması və informasiya qeyri-müəyyənliyi ilə bağlı amillər) aşkar edilmişdir; onların təhlili nəticəsində belə qənaətə gəlinmişdir ki, monetar siyasətini işləyərkən onun həyata keçirməsinə təsir edən bütün amillər kompleks qiymətləndirilməli, eyni zamanda pul siyasəti alətlərinin tətbiqinə təsir baxımından onların qarşılıqlı əlaqəsi müəyyən edilməlidir;

9. Yeni iqtisadi konyunktura sistemində tam üzən məzənnə rejiminin tətbiqinin konturları müəyyənləşdirilib və monetar siyasət və makroprudensial siyasət arasında effektiv əlaqələndirilmə sisteminin təkmilləşdirilməsinə yönəlik təklif və tövsiyələr hazırlanıb.

Dissertasiya işinin nəzəri və praktiki əhəmiyyəti ondan obarətdir ki, onun əsas müddəaları, tövsiyə və nəticələri AMB fəaliyyətində, monetar siyasətin işlənməsi və həyata keçirilməsi zamanı geniş şəkildə istifadə oluna bilər. Dissertasiya işində yer alan nəticə və tövsiyələr Azərbaycan Banklar Assosiasiyasının Analitik departamentinin fəaliyyətində istifadə oluna bilər.

Tədqiqatın nəticələri UNEC “Maliyyə və maliyyə insitutları ” kafedrasında tədris prosesində, o cümlədən “Bank işi”, “Pul- kredit tənzimlənməsi” “Pul və banklar”, “Maliyyə bazarları” kimi ixtisas fənlərinin tədrisi zamanı istifadə oluna bilər.

Dissertasiya işinin nəticələrindən pul və valyuta siyasətinin təkmilləşdirilməsi üzrə tövsiyələrin işlənməsində, qiymət sabitliyinin təmin edilməsi mexanizm və alətlərinin işlənməsi üçün metodoloji baza kimi istifadə oluna bilər.

Dissertasiya işinin əsas müddəaları müəllifin beynəlxalq elmi-praktiki konfranslarda, eləcə də Rusiya, Türkiyə və Belarusiyada təşkil olunan beynəlxalq elmi konfrans və seminarlarda etdiyi məruzə və çıxışlarında öz əksini tapmışdır.

Tədqiqatın nəticələri 11 elmi əsərdə öz əksini tapmışdır, o cümlədən, beynəlxalq elmi ictimaiyyət tərəfindən birmənalı şəkildə nüfuzlu hesab edilən xarici elmi jurnallarda nəşr olunan məqalələrin sayı 1, xarici ölkələrdəki beynəlxalq simpozium və konfranslarda elmi

əsərlərin sayı Rusiyada 2, Belarusiyada 1, AMEA və Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi tərəfindən təşkil olunmuş beynəlxalq konfranslarda elmi əsərlərin sayı 3 və Azərbaycan Respublikasında dissertasiyaların əsas nəticələrinin dərc olunması tövsiyə edilən dövrü elmi nəşrlərdə yayımlanan məqalələrin sayı 4 təşkil edir.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı: Azərbaycan Dövlət İqtisadiyyat Universiteti.

Dissertasiya işinin məntiqi və struktur əsasları. Dissertasiyanın elmi məntiqi əsasları tədqiqatın predmetinə, obyektinə, məqsəd və vəzifələrinə görə müəyyən edilmişdir.

Dissertasiyanın strukturu və həcmi. Dissertasiya işi giriş (13111 işarə), üç fəsil (I fəsil – 39053 işarə, II fəsil – 128053 işarə, III fəsil – 59376 işarə), nəticədən (18463 işarə), istifadə olunmuş 158 adda ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. İşin həcmi (258056 işarə) 11 cədvəl, 3 qrafik, 10 diaqram və 2 sxemdən ibarət olmaqla 155 səhifəni əhatə edir.

Giriş

I Fəsil. Pul və valyuta siyasətinin konseptual əsasları: dünya təcrübəsi və Azərbaycan modeli

- 1.1. Pul və valyuta siyasət sisteminin təşkilinin əsasları
- 1.2. Mərkəzi Bank pul siyasətinin əsas institusional orqanı kimi
- 1.3. Mərkəzi Bank valyuta siyasətinin əsas institusional orqanı kimi

II Fəsil. Müasir pul siyasəti çərçivəsində alternativ monetar rejimlərin tətbiqinin təhlili və qiymətləndirilməsi

- 2.1. Pul siyasəti çərçivəsində məzənnənin hədəflənməsi rejimi: təhlil və qiymətləndirmə
- 2.2. Pul siyasəti çərçivəsində pul təklifinin hədəflənməsi rejiminin tətbiqi
- 2.3. Pul siyasəti rejimi çərçivəsində inflyasiyanın hədəflənməsi
- 2.4. Xarici ölkələrdə tətbiq olunan pul siyasəti rejiminin təcrübəsi və Azərbaycan üçün alınan dərslər

III Fəsil. Yeni iqtisadi konyunktura sistemində effektiv pul siyasəti rejiminin tətbiqi perspektivləri

- 3.1. Yeni iqtisadi konyunktura sistemində Pul–məzənnə siyasətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsi
- 3.2. Yeni iqtisadi konyunktura sistemində tam üzən məzənnə rejiminin tətbiqinin perspektivləri
- 3.3. Yeni iqtisadi konyunktura sistemində monetar siyasət və makroprudensial siyasət arasında effektiv əlaqələndirilmə sisteminin təkmilləşdirilməsi

Nəticə

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı

Müdafiyyə təqdim olunan əsas müddəalar

1. Pul siyasəti – monetar orqanların ölkə iqtisadiyyatında pul kütləsinin həcmi, kredit hərəkətliyini və faiz uçot səviyyəsinin tənzimlənməsinə yönələn fəaliyyətdir. Pul siyasət sistemi onu təşkil edən elementlərin cəmindən ibarətdir. Onlara aşağıdakılar aiddir: sistemin təşkili prinsipləri, subyektlər, obyektlər, məqsədlər, metod və alətlər, pul-kredit tənzimləməsinin mexanizmi.

Dövlətin iqtisadi siyasətinin əsas məqsədi, iqtisadi artımı, əhalinin mümkün qədər tam məşğulluğu, qiymətlərin sabitliyi və makroiqtisadi tərzliğin təmin edilməsidir. Monetar siyasət iqtisad elminin tədqiqat sferası olmaqla, iqtisadi münasibətlərin müəyyən sferasında dövlətin işləyib hazırladığı və buna çatmaq üçün özündə məqsəd və vasitələri birləşdirən iqtisadi-siyasi strategiyadır. Düzgün və səmərəli monetar siyasət olmadan məqsədyönlü iqtisadi siyasət həyata keçirmək mümkün deyil¹.

2. Monetar siyasətin mexanizmi sisteminin elementi kimi pul və valyuta siyasəti alətlərinin tətbiqi qaydası monetar orqan tərəfindən təsbit olunur və mərkəzi bankların normativ-hüquqi aktları ilə nizamlanır. Azərbaycanda pul siyasətində tətbiq edilən alətlər vasitəsilə pul təklifinin parametrlərinə, faiz stavkalarının səviyyəsinə və inflyasiya gözləmələrinə bilavasitə təsir göstərilir. Mərkəzi Bank monetar alətlərdən istifadəsi sırasında aşağıdakı əsas prinsiplərə riayət etməlidir: səmərəlilik prinsipi - mahiyyəti ondan ibarətdir ki, istifadə edilən alətlərin müdaxilə ediləcək obyektlərə təsiri sürətli və dəqiq olmaqla nəticə daha tez əldə edilmiş olsun; Bütün kredit təşkilatlarına bərabər yanaşmanın təmin edilməsi prinsipi; Ardıcılıq prinsipi - mahiyyəti ondan ibarətdir ki, həyata keçirilən tədbirlər ardıcıl olmaqla qayda və proseduraların tez –tez dəyişdirilməsinə səbəb olmamalıdır; Etibarlılıq prinsipi tələb edir ki, istifadə edilən vasitələr daha az maliyyə və əməliyyat riski daşmalıdır².

¹ Vəliyev C.R. *Maliyyə sabitliyinin təminatında Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankın fəaliyyətinin təhlili. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası. №3/2012, Bakı, səh.163-166*

² Vəliyev C.R. *Azərbaycanda bank sektorunun inkişafında Azərbaycan Mərkəzi Bankının pul siyasətinin rolu. Odlar Yurdu Universitetinin elmi və pedaqoji xəbərləri. №34/2012, Bakı, səh.24-32*

3. Mərkəzi Bank valyuta siyasəti vasitəsi ilə iqtisadiyyatın daxili və xarici dinamik müvazinətini təmin edir, tədiyə balansını tənzimləmək məqsədi ilə ölkənin cari və strateji məqsədlərinə uyğun olaraq tədbirlər həyata keçirir. Mərkəzi Bankın valyuta siyasəti dünya iqtisadiyyatı sferasında gedən dəyişikliklərə əsasən korrektə edilir və ölkənin makro iqtisadi vəziyyətini nəzərə alaraq tətbiq olunur. Mərkəzi Bankın valyuta müdaxilələrini həyata keçirərək xarici dövlətlərlə münasibətdə öz iqtisadi maraqlarını müdafiə edir.

Valyuta nəzarətinin gücləndirilməsi manatın məzənnəsinin tarazlıq göstəricisinin onun möhkəmləndirilməsinə tərəf yerdəyişməsinə imkan yaradır.

Valyuta siyasətinin ölkənin ictimai-iqtisadi inkişaf məsələlərinə uyğun olan valyuta-iqtisadi münasibətlər sahəsində tədbirlərin məcmusu kimi başa düşülməsi Azərbaycanın innovasiyalı inkişafının valyuta amilinin rolunun artırılmasını nəzərdə tutur. Bunun üçün iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi olan valyuta siyasətini modernləşdirmək lazımdır.

Ancaq AMB rəhbər sənədlərində valyuta siyasətinə lazımı diqqət ayrılmır. Hətta məntiqlə valyuta siyasətinin də proqnozlaşdırılmalı olduğu Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının 2021 il üçün pul siyasətinin əsas istiqamətləri haqqında bəyanatında məzənnə rejimi hissəsi yer alır. AMB illik hesabatlarında pul və məzənnə siyasəti bölməsi qeyd olunur.

Bizim fikrimizcə, valyuta siyasətinin pul siyasəti ilə sıx əlaqəsini və "pul" və "valyuta" anlayışlarının yaxınlığını nəzərə alaraq, bu sənədin adı və məzmununa valyuta siyasətini də daxil etmək məqsədəuyğundur. Valyuta siyasətinin konseptual baxımdan əsaslandırılması üçün onun təhlilin ən səmərəli metodu kimi sistem metodologiyasından, habelə valyuta siyasətinin təkrar istehsal prosesi ilə birbaşa və əks əlaqəsini nəzərə alaraq valyuta siyasətinin təkrar istehsal nəzəriyyəsinə istifadə etmək məqsədəuyğundur. Valyuta siyasətinin modernləşdirilməsi kompleks olmalı və məzənnə siyasətini, rəsmi beynəlxalq ehtiyatları idarəetmə, valyuta tənzimlənməsi və nəzarət kimi əsas istiqamətləri özündə birləşdirməlidir.

Valyuta siyasətini həyata keçirilmə sırasında onun valyuta bazarının fəaliyyətinə təsir göstərən iqtisadi parametrlərin qarşılıqlı əlaqəsinin monitorinqin aparılması vacibdir: valyuta məzənnə; qızıl-

valyuta ehtiyatları; tədiyə balansı saldosu; daxili pul tədavülünün həcmi və dollarlaşma dərəcəsi və valyuta liberallaşma dərəcəsi.

4. Əlverişli institusional mühitin yaradılması monetar siyasətin səmərəliliyinin artırılmasının mühüm istiqamətidir. Bu vəzifənin həlli monetar siyasətin səmərəliliyinin makroiqtisadi təhlilində institusional amilləri nəzərə almağı tələb edir.

Mərkəzi Banklar, pul siyasətini həyata keçirmək hüququnu istifadə etməklə, bu ümumi iqtisadi məqsədlərin həllində bilavasitə iştirak edir. Mərkəzi Bank pul siyasəti vasitəsi ilə – ölkədə pul kütləsinin miqdarının, kredit axınlarının və faiz dərəcələrinin ümumi səviyyəsinin tənzimlənməsini həyata keçirir.

İnkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatların 94 Mərkəzi Bankının fəaliyyətinin öyrənilməsinin nəticələrinə görə, 2000-cı illərdə onların əksəriyyəti iqtisadi artım templərini həyata keçirilən pul-kredit siyasətinin kəmiyyət oriyentiri kimi nəzərdən keçirməkdən imtina etmişdirlər. Eyni zamanda inflyasiya ilə bağlı öhdəliklər əksər MB-lar üçün qanunvericilik səviyyəsində (onların mandatı ilə müəyyən olunur) təsbit edilməsə də, , pul siyasətinin son hədəfi kimi göstərilir.

Monetar siyasət sisteminin məqsəd və vəzifələri qanunvericilik səviyyəsində təsdiq olunur. Mövcud qanunvericiliyə əsasən, Azərbaycan Respublikasında pul siyasətinin başlıca məqsədi qiymət sabitliyinin təmin edilməsidir. Qiymət sabitliyinin təmin edilməsi ölkədə makroiqtisadi sabitliyi möhkəmləndirməklə qarşıya qoyulmuş strateji hədəflərin reallaşdırılmasına əhəmiyyətli töhfə verir.

5. Pul və valyuta siyasətinin icrası bilavasitə pul siyasətinin reallaşdırılması çərçivəsində təmin olunur Müəllif hesab edir ki, pul və valyuta siyasəti sisteminin təşkilinin əsas prinsipləri aşağıdakı elementlərdən təşkil olunur³:

1. Pul siyasəti sisteminin mərkəzləşdirilmiş şəkildə idarə edilməsi prinsipi o deməkdir ki, bütün pul-kredit tənzimləməsi sisteminin fəaliyyəti vahid mərkəzdən Mərkəzi Bank tərəfindən idarə olunur.

2. Monetar siyasət sisteminin bütövlüyü onun aşağıdakı xüsusiyyətləri ilə xarakterizə olunur: pul kütləsinin milli iqtisadiyyatın tələbatına

³ Vəliyev C.R. *Pul və valyuta siyasətinin konseptual əsasları // Maliyə və uçot . - 2019. № 9, s.65-71*

uyğunluğunu, yəni pul tələbinin sabitliyini tənzimləmək; iqtisadi subyektlər (likvidlik) arasında fasiləsiz olaraq hesablaşmaları təmin etmək; inflyasiyanın qəbul edilən və əvvəlcədən xəbərdarlıq edilən dərəcəsini, həmçinin iqtisadi subyektlər üçün maliyyə resurslarının dəyərini təmin edərək milli iqtisadiyyatın investisiya aktivliyini stimullaşdırmaq; xarici investisiyaların axını və uzunmüddətli, stabil xüsusiyyətini təmin edən şərait yaratmaq; bazar qloballaşması şəraitində milli kapitalın axınına mane olan qanunvericilik və iqtisadi tədbirlər sistemini təşkil edərək kapitalın milli hesablarını effektiv idarə etmək;

3. Pul və valyuta siyasətinin icrası bilavasitə pul siyasətinin reallaşdırılması çərçivəsində təmin olunur. Monetar hakimiyyətlərin mandatlarının məzmunu bütün hallarda onların davamlı iqtisadi inkişafa yönəlmiş iqtisadi siyasətin həyata keçirilməsində rolunu əks etdirir.

4. Pul siyasətinin əsas istiqamətləri hazırlanarkən aşağıdakı göstəricilərə diqqət yetirmək lazımdır: pul kütləsi, pul aqreqləri haqqında məlumat; iqtisadiyyatın pulla dolğunluğu (monetizasiya); qızıl valyuta ehtiyatının vəziyyəti və onun pul bazası ilə qarşılıqlı münasibəti; valyuta məzənnəsi.

5. Mərkəzi Bankın müstəqilliyi – prinsipinin tətbiqi onunla bağlıdır ki, Mərkəzi Bankın başlıca prioritet məqsədi – Qanunla müəyyən edilmiş səlahiyyətləri daxilində qiymətlərin sabitliyinin təmin edilməsidir. Mərkəzi Bankın fəaliyyətinə hakimiyyət orqanlarının müdaxiləsi qəbul edilməzdir.

6. Pul siyasətində şəffaflığın təmin olunması üzrə kodeksin qəbulu vacib şərtlərdən biridir. Şəffaflıq həm də pul-və valyuta siyasəti məsələləri üzrə qərarların hazırlanması və qəbul edilməsinin açıqlığını və bu qərarlar haqqında məlumatın təqdim olunmasını nəzərdə tutur.

7. Pul- valyuta siyasətinin effektivlik göstəriciləri aşağıdakılardır: iqtisadiyyatda inflyasiyanın qəbul edilmiş səviyyəsi ; milli valyutanın stabil kursu və onun milli istehsalçıların maraqlarına uyğunluğu; pul siyasəti kontekstində alınan tədbirlərin effektivliyi; pul siyasətinin şok təsirlərə qarşı həssaslığı; milli ödəniş sisteminin keyfiyyəti və etibarlılığı; maliyyə bazarı infrastrukturunun inkişaf səviyyəsi; sistem əhəmiyyətli institutların antimonopol tənzimlənməsi və nəzarəti tədbirlərinin effektivliyi; bazar iştirakçılarının yenidən maliyyələşdirmə mənbəyinə bərabər daxil olmasını təmin etmək.

8. Pul siyasətinin əsas vəzifələrindən biri qiymət sabilliyinin təmin edilməsi və dəstəklənməsidir. İnkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatların Mərkəzi Banklarının fəaliyyətinin öyrənilməsinin nəticələrinə görə qiymət sabitliyi əksər MB-lar üçün qanunvericilik səviyyəsində son hədəfi kimi göstərilir.

9. Valyuta siyasətinin modernləşdirilməsinin əhəmiyyətli prinsipi-ni onun konsepsiyasının işlənməsi təşkil edir ki, bu da postqlobal maliyyə böhranı dönməindən etibarən xarici iqtisadi şoklar və milli pul vahidlərinin devalvasiyası şəraitində valyuta siyasətinin tətbiqində milli iqtisadiyyatın xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq hazırlanmalıdır.

6. Pul siyasəti rejimləri bir çox hallarda əsas hədəfə nail olmaq üçün aralıq və son hədəflər üzrə dəqiq və ya orientir kəmiyyət göstəriciləri, pul siyasəti çərçivəsində həyata keçirilməsi planlaşdırılan tədbirlər sistemini əks etdirir. Pul siyasətinin pul kütləsinin hədəflənməsi, məzənnənin hədəflənməsi, inflyasiyanın hədəflənməsi kimi rejimləri bir-birindən fərqləndirilir.

Monetar rejimin əsasını monetar orqanların fəaliyyətinin yeganə son məqsədli göstəricisinin seçilməsi təşkil edir.

Milli valyutanın məzənnənin tənzimlənməsini nəzərdə tutan pul siyasəti rejiminə məzənnənin hədəflənməsi deyilir. Adətən bu rejim çərçivəsində Mərkəzi Banklar təsbit olunmuş məzənnə rejiminin müxtəlif variantlarını tətbiq edirlər.

Yüksək inflyasiyalı və qeyri-stabil iqtisadiyyata malik ölkələrdə pul tədavülünün nizama salınması üçün bir sıra müəlliflər daha da radikal variantı – “valyuta idarəetməsi” (currency board) adını qazanmış xüsusi rejimin tətbiq olunmasını təklif edir. Bu rejimin mahiyyəti pul bazasının dövlətin valyuta ehtiyatları ilə 100% təmin olunmasından ibarətdir.

Apatılan təhlil nəticəsində məlum olmuşdur ki, Azərbaycan 2015-ci ilin sonunadək de-fakto məzənnənin hədəflənməsi rejimini reallaşdırmışdır. Bu rejim əsasında pul siyasətinin lövbəri qismində məzənnə çıxış etmişdir. Dünya bazarında neftin qiymətinin kəskin düşməsi xarici sektor üzrə balansın təmin edilməsi ilə bağlı ciddi çağırışlar formalaşdırmış, xarici sektorda olan problemlər daxili iqtisadi balans üzərində neqativ təsirlər əmələ gətirmişdir.

Beləliklə, valyuta məzənnəsinin targetləşdirilməsi monetar targetləşdirmə rejiminin məntiqi davamıdır. Onun qısamüddətli dövrdə

inflyasiyanın templərinin azaldılmasına müsbət təsiri uzunmüddətli dövrdə yığımla əvəz olunur, bu da daha mükəmməl monetar rejimə keçilməsi zərurətini yaradır.

7. Qiymətlərin sabitliyinin əsas hədəf kimi götürüldüyü pul siyasəti rejimidir. Bu rejimin tətbiqi zamanı Mərkəzi Bank qiymətlərin sabitliyi üçün yüksək dərəcədə məsuliyyət daşıyır.

1990-cı illərdə bəzi iqtisadi baxımdan kifayət qədər inkişaf etmiş ölkələr pul kütləsinin artımı oriyentirlərinin müəyyən edilməsindən imtina etmiş və bilavasitə inflyasiyanın templəri (inflation targets) üçün oriyentirlərin müəyyən edilməsinə keçmişdir. Qiymətlərin sabitliyi monetar siyasətin yeganə məqsədi kimi qəbul edilir. Bütün qalanlar, o cümlədən pul təklifinin dəyişməsi və onların dəyərinə təsir bu son məqsədə nail olma alətləridir.

İnflyasiyanın targetləşdirilməsinin bir sıra üstünlükləri var: inflyasiya targetləşdirilməsi pul hakimiyyətinə iqtisadiyyatın daxili problemlərinə fokuslanmağa imkan verir, çünki monetar orqanlar bu halda özü üçün pul təklifinin dinamikası ilə qiymətlərin artım templəri arasında sərt nisbətlər təyin etmir; inflyasiya targetləşdirilməsi ictimaiyyət üçün aydındır. Konkret rəqəm oriyentirlərinin və/və ya istehlak qiymətlərinin indeksinin artım templəri dəhlizinin müəyyən edilməsi mərkəzi bank rəhbərlərinin qəbul etdikləri qərarlara görə məsuliyyətini artırır, və, deməli, pul sferasında opportunistik problemi də aradan qaldırılır; mərkəzi bankın iqtisadi artım parametrlərinin dəyişməsinə reaksiyası daha dəqiq proqnozlaşdırıla bilər.

İnflyasiyanın targetləşməsi siyasətini tətbiq edən ölkələrdə mükəmməl variantda mərkəzi bank haqqında qanuna, pul-kredit siyasətinin əsas məqsədi kimi qiymətlərin sabitliyini müəyyən edən, və mərkəzi banka pul siyasəti alətlərinin seçimində kifayət qədər müstəqilliyə zəmanət verən xüsusi düzəlişlər daxil edilməlidir. Lakin burada maraqlı qanunauyğunluq izlənilir: inflyasiyanın targetləşməsi siyasətini reallaşdıran inkişaf edən ölkələr mərkəzi bank haqqında qanunvericiliyə daxil etdilər ki, o inflyasiyanın targetləşməsinə keçməzdən əvvəl mərkəzi bankın müstəqilliyinin müvafiq səviyyəsinə zəmanət verir.

İnkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan ölkələrin monetar hakimiyyəti tərəfindən əldə olunmuş konsensus hal-hazırda ondan ibarətdir ki, qiymət sabitliyinin təmin edilməsi ölkənin iqtisadi inkişaf

səviyyəsindən asılı olmayaraq Mərkəzi Bankın əsas məqsədlərindən biridir. Eyni zamanda mərkəzi bankların mandatlarında , bir qayda olaraq, "ümumiqtisadi" hədəflər - stabil iqtisadi inkişaf və iqtisadi agentlərin rifahının artırılması yer alır. Nəticədə Mərkəzi Bankın mandatları çox nadir hallarda dəyişir və praktika göstərir ki, bu, ya iqtisadiyyatın fəaliyyət şərtlərinin dəyişməsinə ya da monetar hakimiyyətin müstəqillik əldə etməsinin ardınca baş verir.

Bizim fikrimizcə, AMB milli valyutanın müdafiəsindən və onun davamlılığının təmin edilməsindən ibarət olan və qiymət stabilliyinin təmin edilməsi monetar siyasətin əsas hədəfinin olduğunu bildiren mandatı həm müasir iqtisadiyyatın tələblərinə tam cavab verir, həm də dünya təcrübəsinə tam uyğundur.

Bizim fikrimizcə, Azərbaycan Mərkəzi Bankının pul və valyuta siyasətinin sonrakı təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətini kommunika-siya strategiyasının həyata keçirilməsi mexanizmlərinin yaxşılaşdırıl-ması təşkil edir.

8. “Üzən məzənnə” rejiminin ən böyük üstünlüyü odur ki, o, qlobal şokların ölkə iqtisadiyyatına mənfi təsirlərinin məzənnə vasitəsilə neytrallaşmağına imkan verir.

Üzən kurs məzənnə xarici şokların neqativ təsirini kompensasiya etməyə imkan verir. O, faktiki olaraq, iqtisadiyyatın stabilizatorudur.

2014-2015-ci ildə Azərbaycan iqtisadiyyatı güclü xarici şoklarla üzləşdi. Qeyri-müəyyənliyin artması fonunda bu, istehlak və investisiya fəallığının azalmasına gətirib çıxardı. Azərbaycan maliyyə bazarının nisbi darlığı və kreditləşdirmə risklərinin artdığı şəraitdə özəl sektorun xarici banklardan maliyyə cəlb etmə imkanları məhdudlaşdı.

Göstərilən və başqa amillərin təsiri nəticəsində manatın zəifləməsinin təsiri altında qiymətlər, özəlliklə istehlak mallarının qiymətləri əhəmiyyətli dərəcədə artdı.

Devalvasiya həyata keçirilən ölkələrdə elmi və işgüzar dairələrində Mərkəzi Bankın ölkə iqtisadiyyatının inkişafına verə biləcəyi töhfə haqqında müxtəlif fikirlər bildirilir. Belə ki, bir sıra iqtisadçılar hesab edirlər ki, pul-kredit siyasəti əsas stavkanın əhəmiyyətli dərəcədə azaldılması və pul təklifinin artırılması vasitəsilə iqtisadi artımın dəstəklənməsinə yönəlməlidir. Onların fikirlərinə görə, aşağı faiz dərəcəsinin altında genişmiqyaslı məqsədli kredit emissiyası

iqtisadiyyatın monetarlaşma səviyyəsinin artmasına, investisiyaların və istehsalın artması, nəticədə — iqtisadiyyatın inkişafının sürətlənməsinə və inflyasiyanın azalmasına gətirib çıxaracaq.

İqtisadiyyatda dollarlaşmanın səviyyəsi də pul siyasətinin ötürücülüyünə təsir edən ən mühüm amillərdən biridir.

Üzən valyuta kursu qeyri-stabil kurs demək deyil. Əlbəttə, üzən məzənnəyə uyğunlaşma çətin prosesdir ki, bunu da bir çox ölkələrin təcrübəsi təsdiq edir. Bu proses çox vaxt həm milli valyuta məzənnəsinin volatilliyinin artması ilə, həm də məzənnə tərəddüdlərinə qiymətlərin reaksiyasının artması ilə müşayiət olunur. Ancaq tədricən əhali, müəssisələr, banklar üzən məzənnə şəraitinə uyğunlaşır, valyuta risklərini heçləşdirməyi öyrənirlər⁴.

Milli valyuta məzənnəsinin volatilliyi enir, məzənnə tərəddüdlərinin istehlak qiymətlərinə təsiri də azalır.

Bu istiqamətdə ən mühüm çağırış pul siyasətinin iqtisadiyyata ötürücülüyünün yüksəldilməsidir. Yüksək ötürücülüyün təmin edilməsi istiqamətində banklararası pul bazarının qurulması, pul siyasətinə etimadın yüksəldilməsi ilə dollarlaşmanın azaldılması, iqtisadi gözləntiləri adekvat idarəetmə çərçivəsinin qurulması, maliyyə sabitliyi siyasəti ilə koordinasiyanın daha da gücləndirilməsi tələb edilir.

Azərbaycan Mərkəzi Bankı təsbit məzənnə rejimindən hələ 2015-ci ilin dekabr ayında imtina etmişdir. Lakin, tədiyə balansının kəsirli olmasını və bu kəsirin əsasən kapitalın və maliyyənin hərəkəti hesabında cəmləşməsini nəzərə alaraq 2016-cı ildə Mərkəzi Bank manatın kəskin ucuzlaşmasının qarşısını almaq üçün idarə olunan üzən məzənnə rejimini tətbiq etmişdir. Bununla məzənnə dəyişikliklərinin makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinə mənfi təsirləri minimallaşdırılmışdır. 2017 – ci ildən etibarən Azərbaycan üzən valyuta məzənnəsi rejimini tətbiq edir.

9. Qlobal maliyyə böhranı göstərdi ki, milli maliyyə bazarlarının inteqrasiyasının gücləndiyi bir şəraitdə maliyyə əməliyyatları iştirakçılarının fəaliyyətinə nəzarət sistemində ciddi problemlər var. Böhrandan sonrakı dəyişikliklərin ən mühüm istiqamətlərindən biri

⁴ Vəliyev C.R. *Yeni iqtisadi modeldə valyuta siyasəti: müasir çağırışlar və problemlər* // “Azərbaycanın iqtisadi inkişaf strategiyası” mövzusunda *Respublika elmi konfransının materialları*. Bakı - UNEC - 24 dekabr 2019, səh. 525-529

milli mərkəzi bankların fəaliyyətinin məqsədləri, səlahiyyətləri və alətlərinə yenidən baxılması oldu. Prioritet məqsəd kimi qarşıda milli maliyyə sistemində sabitliyin dəstəklənməsi qoyuldu ki, bu da monetar siyasətinin ənənəvi məqsədləri ilə makroprudensial məqsədləri bir araya gətirmək kimi mürəkkəb bir problemi gündəmə gətirdi.

Global maliyyə böhranı sübut etdi ki, bankların fəaliyyətinin tənzimlənməsi və onun üzərində nəzarət səmərəli olmayıb əsasən postsiklik xarakter daşmışdır. Prudensial tənzimləmədəki və nəzarətdəki boşluqları doldurmaq məqsədilə Bank nəzarəti üzrə Bazəl komitəsinin üzvü olan ölkələr yeni Bazəl III beynəlxalq standartlarına keçid etməyə cəhd göstərdilər.

İndiyə qədər açıq qalmış məsələ pul-kredit siyasəti ilə maliyyə sabilliyinə nail olmaq üçün həyata keçirilən siyasətin qarşılıqlı təsirlərinin xarakteri məsələsidir. Onlar bir-birini həm tamamlaya, həm də bir-biri ilə "münaqişədə" ola bilər. İqtisadi siyasətin bu iki istiqamətinin tədbirlərinin əlaqələndirilməsinə baxışlar fərqlidir.

Nəticədə qiymət və maliyyə sabilliyinə yanaşma dəyişdi. Məlum oldu ki, onların arasında qarşılıqlı əlaqə daha çox asimmetrik xarakter daşıyır: maliyyə sabilliyi qiymət sabilliyinə nail olmaq üçün vacib şərtədir, eyni zamanda qiymət sabilliyi heç də həmişə maliyyə sabilliyinə zəmanət vermir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının mövcud reallıqları və mütərəqqi beynəlxalq təcrübə onu deməyə əsas verir ki, orta və uzunmüddətli dövrdə pul siyasətinin iqtisadiyyata yüksək ötürücülüyünün makroiqtisadi və maliyyə sabitliyinin əldə edilməsinə əhəmiyyətli töhfə verməsi məqsədilə ən optimal pul siyasəti rejiminə keçid təmin edilməlidir.

10. Pul siyasətinin əsas məqsədlərindən biri qiymət sabilliyinin təmin edilməsi və dəstəklənməsidir. Pul siyasətinin əsas istiqamətləri hazırlanarkən aşağıdakı göstəricilərə diqqət artırmaq gərəkir: pul kütləsi, pul aqreqləri haqqında məlumat; iqtisadiyyatın pulla dolğunluğu (monetizasiya); qızıl valyuta ehtiyatının vəziyyəti və onun pul bazası ilə qarşılıqlı münasibəti; valyuta məzənnəsi.

Monetar siyasətinin dövlətin iqtisadi artım maraqları ilə uyğunluğa gətirilməsinə, ölkənin innovasiya-investisiya inkişafına, iqtisadiyyatın struktur deformasiyasının aradan qaldırılmasına yönəldilmiş aşağıdakı təklifləri irəli sürməyə imkan verir: Monetar siyasətin dövlətin iqtisadi

təhlükəsizlik və artım hədəflərinə tabe etdirilməsi. İnflyasiyanın azaldılmasının prioritetliyindən və iqtisadi artıma ziyan vuran hər hansı iqtisadi modellərin mütləqləşdirilməsindən imtina edilməsi; Azərbaycanda inflyasiya səviyyəsinə təsir edən qeyri-monetar amillərin (inhisar qiymətin əmələ gəlməsi və qiymətlərin inzibati tənzimlənməsi də daxil olmaqla xərclərin inflyasiyası; idxal mal və xidmətlərə, o cümlədən manatın devalvasiyası nəticəsində qiymətlərin artması; büdcə xərclərinin artması və b.) paylarının təyini ilə bağlı ətraflı elmi araşdırmaların aparılması. Bu zaman AMB məsuliyyət zonasında yalnız inflyasiyanın monetar komponenti ola bilər; AMB üzərinə pul siyasəti məsələləri üzrə qərarların qəbul edilməsi mexanizmini dərc etmək, inflyasiyanın və əsas stavkanın proqnozlaşdırılan trayektoriyalarını, həmçinin göstərilmiş ölçülərin üstündən hər hansı sapma halları ilə bağlı geniş izahatlar vermək öhdəliyinin qoyulması; ev təsərrüfatları tərəfindən yerli məhsulun istehlakının kredit həvəsləndirilməsi siyasətinin işlənməsi və ardıcıl şəkildə həyata keçirilməsi, o cümlədən ipoteka proqramlarının inkişaf etdirilməsi, Azərbaycanda istehsal edilmiş uzunmüddətli istifadə mallarının əldə edilməsinə güzəştli istehlak kreditləşdirməsi mexanizmlərinin yaradılması; Strateji sahə müəssisələri tərəfindən xarici valyuta kreditlərinin tədricən yerli mənbələr hesabına əvəz edilməsi mexanizmlərinin işlənməsi. Kapital axını kanallarını bağlamaq və xarici əlaqələndirilmiş mənsəyə malik olan valyuta spekulyasiyaları da daxil olmaqla, genişmiqyaslı valyuta spekulyasiya imkanlarını azaltmaq məqsədilə valyuta qanunvericiliyi çərçivəsində valyuta nəzarətinin gücləndirilməsi; monetar orqan rəhbərliyinin pul siyasətinin əsas istiqamətlərində nəzərdə tutulan nəticələrə nail olmağa görə şəxsi məsuliyyətinin müəyyən edilməsi; Müasir iqtisadiyyatın daha çox davranış iqtisadiyyatına meyil etməsi, o cümlədən maliyyə–bank xidmətləri istehlakçılarının informasiyaya çıxış imkanlarının genişlənməsi diqqətin pul siyasətinin şəffaflığı və hesabatlılığı üzərində fokuslanmasını labüd edir. Pul siyasətinin hesabatlılıq və şəffaflıq göstəricilərini mütərəqqi mərkəzi bankçılıq meyarları üzrə qiymətləndirdikdə, nəticə qənaətbəxş səviyyədədir. Bununla belə, keyfiyyət parametrləri üzrə çox sürətlə dəyişən gözləntilər kanalının üzərində diqqətin daim artırılması, pul siyasətinə olan etimadın yüksəldilməsi kimi vəzifələr ən mühüm çağırış olaraq qalmaqdadır.

11. Valyuta siyasətinin ölkənin ictimai-iqtisadi inkişaf məsələlərinə uyğun olan valyuta-iqtisadi münasibətlər sahəsində tədbirlərin məcmusu kimi başa düşülməsi Azərbaycanın innovasiya inkişafının valyuta amilinin rolunun artırılmasını nəzərdə tutur. Bunun üçün iqtisadi siyasətin tərkib hissəsi olan valyuta siyasətini modernləşdirmək lazımdır.

Bu istiqamətdə ən mühüm çağırış pul siyasətinin iqtisadiyyata ötürücülüyünün yüksəldilməsidir. Yüksək ötürücülüyün təmin edilməsi istiqamətində banklararası pul bazarının qurulması, pul siyasətinə etimadın yüksəldilməsi ilə dollarlaşmanın azaldılması, iqtisadi gözləntiləri adekvat idarəetmə çərçivəsinin qurulması, maliyyə sabitliyi siyasəti ilə koordinasiyanın daha da gücləndirilməsi tələb edilir.

Nəticə

Beləliklə, aparılan tədqiqatın nəticələrinə uyğun olaraq yeni iqtisadi konyunktura sistemində monetar siyasətin təkmilləşdirilməsi yolları, monetar siyasəti istiqamətində həyata keçirilən islahatların perspektivliyi, monetar siyasət və makroprudensial siyasət arasında effektiv əlaqələndirilmə sisteminin təşkilinə elmi cəhətdən əsaslandırılmış təkliflər və tövsiyələr verilmiş, onların nəzərə alınmasının elmi və praktiki əhəmiyyəti qeyd olunmuşdur.

Dissertasiyanın əsas elmi nəticələrini əks etdirən elmi əsərlər aşağıdakı elmi nəşrlərdə yayımlanmışdır:

1. Vəliyev C.R. Maliyyə sabitliyinin təminatında Azərbaycan Respublikası mərkəzi bankın fəaliyyətinin təhlili. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının xəbərləri. İqtisadiyyat seriyası. №3/2012, Bakı, səh.163-166.

2. Велиев Д.Р. Монетарная политика центрального банка Азербайджана в условиях глобального финансового кризиса. Государственное регулирование экономики и повышение эффективности деятельности субъектов хозяйствования. VIII Международная научно-практическая конференция. Минск, 26-27 апреля, 2012, стр. 105-107

3. Велиев Д.Р. «Антикризисные меры по преодолению финансового кризиса». Научно-практическая конференция «Системный анализ в экономике-2012», Москва, стр.18-21.

4. Vəliyev C.R. Azərbaycanca bank sektorunun inkişafında Azərbaycan Mərkəzi Bankının pul siyasətinin rolu. Odlar Yurdu Universitetinin elmi və pedaqoji xəbərləri. №34/2012, Bakı, səh.24-32

5. Vəliyev C.R. “Pul siyasətinin məqsəd və vəzifələri”. Doktorantların və gənc tədqiqatçıların XVII Respublika elmi konfransının materialları. I cild, Bakı, 2013, səh.242-244

6. Велиев Д.Р. “Банковский сектор Азербайджана: современное состояние, проблемы и перспективы развития”. Экономика и управления. Российский научный журнал. №1 (99) 2014, стр. 68-71

7. Vəliyev C.R. Azərbaycanca maliyyə sabitliyinin təminatında pul siyasətinin rolu. Odlar Yurdu Universitetinin elmi və pedaqoji xəbərləri. №39/2014, Bakı, səh.58-65

8. Vəliyev C.R. Pul siyasəti dizaynında yeniliklər. “İqtisadiyyatın davamlı inkişafı problemlər və perspektivlər” mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans. Sumqayıt Dövlət Universiteti. 27-28 aprel 2016 (I hissə), səh.107-108

9. Vəliyev C.R. Pul siyasətinin qiymət sabitliyinin təminatında rolu // “Urbanizasiya və sənayeləşmə şəraitində biomüxtəlifliyin qorunması” mövzusunda beynəlxalq elmi-praktik konfrans. Gəncə, 2017.s 105-107.

10. Vəliyev C.R. Yeni iqtisadi modeldə valyuta siyasəti: müasir çağırışlar və problemlər // “Azərbaycanın iqtisadi inkişaf strategiyası” mövzusunda Respublika elmi konfransının materialları. Bakı - UNEC - 24 dekabr 2019, səh. 525-529

11. Vəliyev C.R. Pul və valyuta siyasətinin konseptual əsasları // Maliyyə və uçot jurnalı. Bakı: - 2019. № 9. səh.65-71

Dissertasiyanın müdafiəsi “20” oktyabr 2021-ci il tarixdə saat 16:00-da Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən ED 2.10 Dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ 1001, Bakı şəhəri, İstiqlaliyyət küç., 6

Dissertasiya ilə Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Dövlət İqtisad Universitetinin rəsmi internet saytında (www.unec.edu.az) yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat “20” sentyabr 2021-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 23.06.2021.
Kağızın formatı: 60x84 ^{1/16}. Sifariş 02/09.
Həcmi 1 ç.v. (35208 işarə). Tiraj 100.

*“AA – Poliqraf” istehsalat-kommersiya birliyində
hazır diopozitivlərdən istifadə olunmaqla çap edilmişdir.
Əlaqə üçün: capevi@internet.ru / (+99455) 201-2809*